

SZÓ- ÉS SZÓLAMAGYARÁZATOK

A gyapjú szó a 72. zsoltár korai fordításaiban*. A 72. (71.) zsoltár hatodik verse a legkorábbi magyar fordításokban a következőképp hangzik: AporK. 24: „Le zal mikent es a *gapiura* es mikent czepegő czeppenetek földre” (NySz.) ~ DöbrK. 135: „Es vgan zal le · mikent ess *gapiúra* : es mikent lepego hvladekok földre” ~ KulcsK. 172: „Le zal mykeppen ess *gyapjwra* es mykeppen harmatozo harmat feldre” ~ KeszthK. 179: „Le zal mykeppen es *gyapywra*, ees

* Nyelvi és Művelődéstörténeti Adattár 45. (vö. OTKA T 029146).

mykeppen harmatozo harmath feldre”. A tágabb szövegösszefüggésben ez a rész az új katolikus bibliafordításban (A Biblia. Bp., 1973.) így olvasható: „A megígért király. (Salamontól.) || Ítéletet Isten, bízd a királyra, | jogaidat ruházd a király fiára: | kormányozza igazságosan népedet, | méltányosan szegényeidet. || ... Élni fog minden nemzedéken át, | amíg a nap süt és világít a hold. || Úgy száll le mint eső a *mezőre*, | mint záporosó, mely átítatja a földet. || Napjaiban az igazságosság virágzik, | a béke teljessége, amíg csak el nem tűnik a hold.” (Felirat, 1, 2, 5, 6, 7 vers; a versek határát ||, a sorokét | jelzi). A zsoltárhoz pedig ezt a magyarázó jegyzetet fűzik (i. m. 699): „A zsoltárt Salamonnak, a béke, igazságosság és gazdagság királyának ajánlották (1Kir 3,9,12,28; 4,20), s bele van foglalva a király ideális képe. A zsidó és keresztény hagyomány azonban a Messiás-királyra vonatkoztatta, akit a próféták is királyként üdvözöltek (Iz 9,5; 11,1—5; Zak 9,9). Az új protestáns fordításban (Biblia. Bp., 1975.) a vonatkozó szöveghely kissé bővebb környezettel idézte a következő: „Imádság a királyért. Salamoné. Isten! Add törvényedet a királynak, | és igazságot a király fiának, || hogy igazságosan ítélje népedet, | és törvényesen a nyomorultakat. || Teremjenek a hegyek békét a népnek, | és a halmok igazságot! || Szolgáltasson igazságot | a nép nyomorultjainak, | segítse meg a szegényeket, | de tiporja el az elnyomókat! || Éljen addig, míg nap és hold lesz, | nemzedékről nemzedékre! || Mint amikor eső hull a *rétre*, | és zápor áztatja meg a földet: || úgy virágozzék napjaiban az igazság, | és legyen nagy békesség, | amíg meg nem szűnik a hold.” (Felirat, 1—7 vers). A fordítás magyarázatokkal ellátott kiadásában (Bp., 1996.) pedig a zsoltárt többek között ekképp kommentálják: „Ezt a zsoltárt valószínűleg Júda királyainak koronázásakor és talán azok évfordulós ünnepségein adták elő. A *király fia* magát a királyt jelenti, akit ez a kifejezés az előző király törvényes utódjaként nevez meg. A zsoltár elmondja, hogy mit vár el a nép a *királytól*, amit azonban a valóságban nem mindig kapott meg. Ezért a zsoltár végső soron közvetett kérés Istenhez, népének tulajdonképpeni királyához, hogy küldje el a → Messiást, és adja át neki az *ítélkezést*. (Add *törvényedet a királynak*: »Add meg a királynak azt a képességet, hogy olyan megvesztegethetetlenül és igazságosan ítélkezzen, mint te magad«.) — A *béke* (sálóm) átfogó jólétet, teljességet jelent, melyet nem zavar meg semmi rossz, háború stb. A szerző a király igazságos kormányzásától az ember és a természet közötti harmonikus összhangot várja, mely az ilyen értelemben vett jólét előfeltétele (3. v.; vö. 16. v.). A keleti udvari stílus modorában kívánnak a királynak örök életet (5. v.) ...” (id. kiad. 660).

A fenti zsoltárfordításokból látható, hogy a 6. versben a kódexek szerint az eső a gyapjúra, az új átültetések szövegében viszont a *mezőre* vagy a *rétre* hull. A mai fordításokkal rokon Bencédi Székely István átültetése is: „Le Bal mint az eflő az *kaßalafra* : es mint az kőd meg öttőzi az földet”, amihez ő a következő magyarázatot adja: „Le Bal mint az első az *nyrefre* az az, mint az első az le vagot fünc Saruiat fel neueli, es meg vuyttá [...], azzon kippen az Chriftofsis az ű meg nómorodot Biginit fel legitti, es fel neueli” (Székely István: Zsoltárkönyv. Krakko, 1548 [Faksimile: Bp., 1991]. 71, 206). S a Vizsolyi Biblia szövege ugyancsak hasonló: „Le Ball mint egy eflő az *meg kaßalt mezőre*, és mint az ő föld öntöző záporoc.”. Károlyi ide a következő lapszéli megjegyzést teszi: „Tudni illic az te áldáfođ”.

A *gyapjú* szó Apork.-beli példáját a NySz. 'lana, villus, vellus; Wolle' jelentésűnek veszi. (A többi hasonló kódexbeli adatot nem idézi.) Ez azonban, valamint a DöbrK., a KulcsK. és a KeszthK. hasonló szóhasználata — ellentétben a többi idézett fordításban lévő *kaszálás*, *mező*, *rét* szavakkal s a *megkaszált mező* szerkezettel — nem illik a szövegösszefüggésbe. Akkor viszont kérdés, hogy miért fordul elő kódexeinkben.

Ha az ember ezt a problémát elsősorban a magyar dialektológia és nyelvtörténet oldaláról kívánná megoldani, arra gondolhatna, hogy itt *gyapjú* szavunknak régebben, illetve egyes nyelvjáráásokban meglévő 'a rét (lekaszált) füve; sarjú' jelentéséről van szó, valamint az ide vonható *rét gyapja* és ehhez hasonló szerkezetekről. S megjegyzendő, hogy a *gyapjú*-nak 'az erdő (kivágandó) faanyaga' értelmére, illetve a hasonló jelentésű *erdő gyapja* kifejezésre szintén több adatunk van: „1846: ezen vesszős *erdő gyapja* betsültetett 14 Rf 40 Kr”; 1853: „...jelelném ki az eladandó *Erdő*

gyapját 's árrát mondanám meg ... hogy az Ünnepre vághatnának magoknak fát'; stb. (SzT.); „megvette az erdőt, s a *gyapjából* kihozta az árát” (Bencéd, Udvarhely megye; I. MIKESY: MNy. 1955: 312, s. vö. még pl. TESz.; ÚMTsz.). A *gyapjú* szónak ezekkel a jelentéseivel legrészletesebben, a kérdés addigi szakirodalmát szintén feldolgozva MIKESY SÁNDOR „Erdő gyapja, gyapjú, gyepű” című cikke foglalkozik (uo. 312—9). Idéz például Arany János 1877-ben írt „Vásárban” című verséből. A költőnek a nagyszalontai aratások jutnak az eszébe, amikor Pesten egy búzás alföldi szekeret lát: „Hoztál-e pirosló új búzamatot? | Mezők üde lelkét: friss széna-szagot? || Oda-künn már, úgy-e, megért a kalász? | *Rét gyapja* lenyírve; foly a takarás.”. És hozza a SzamSz.-ban 'sarjú, sarjadás (takarmányé)' jelentésben felvett, a Szatmár megyei Istvándiből származó adatokat is (az átírást MIKESY némileg egyszerűsíti): „Az első *gyapját* is ő vágta a szénának”; A harmadik *gyapját* a lüherének csak felébe kapta” (i. m. 312). Az ÚMTsz. 'vmely földterületről egy kaszálásra betakarított szálas takarmány', illetve 'sarjú' jelentésben tartja számon e szót: „A lucernám az idén négy *gyapjút* adott le” (Hajdúhadház), „Megkaszálták-e a bodorkát? — Még nem. Lassan nő ez a második *gyapja*” (Nagyráb; — ez utóbbi adat forrása MIKESY cikke), illetve: „Ha jó az időjárás, három *gyapjút* is ad egy évben a lucerna.” (Debrecen). S például a Bihar megyei Micskéről, a Felső-Maros menti Radnótfájáról és Szilágypanitból szintén ismerik a *kaszáló gyapja* 'a kaszáló füve' kifejezést (I. SZABÓ T. ATTILA, A szó és az ember. Bukarest, 1971. 300). MIKESY jó valószínűséggel több, a *gyapjú* szavunkat tartalmazó helynevet is a szó 'rét, kaszáló' jelentéséből eredeztet: „1755: *A Felső gyapjáb(an)*, *Az alsó gyapjá(ban)* (kaszáló); 1761—2: *A Felső Gyapjúbán* (kaszáló rét) (i. m. 313; I. még SZABÓ T. ATTILA, Kalotaszeg helynevei I. Kolozsvár, 1942. 296—7). Hasonlót tesz föl a Nagyvárad és Nagyszalonta közti *Gyapjú* község nevééről. Fejtegetésével kapcsolatban annyit azonban megjegyzünk, az a tény, hogy a község hajdani pecsétjén keresztaszólszerűen áll, nemigen hozható összefüggésbe a község nevével. A keresztény/keresztény művészetben ugyanis „A győzedelmes Isten Bárányát gyakran ábrázolják kereszties bottal és kereszties zászlóval” (A keresztény művészet lexikona. Szerk. JUTTA SEIBERT. Bp., 1986. 46; a bárány, Isten Báránya címszó al.). A jelzett helyen szintén látunk három ilyen illusztrációt, s elterjedt ez az ábrázolás pecséteken és címereken is (I. pl. a Magyarországi Református Egyház, Debrecen és Szeged címerét; az utóbbi kettőre MIKESY szintén utal).

A füves rét, a fával, erdővel benőtt terület és a juh gyapjával borított bőre között alaki hasonlóság van, ez *gyapjú* 'Wolle' szavunk jelentésbővülésének az alapja. S a lekaszált és/vagy újra sarjadó fű ugyancsak emlékeztethet a gyapjúra. MIKESY különböző indoeurópai nyelvekből (pl. angol, cseh, gót, görög, litván, óízlandi, óskelta, ósszláv, szerb, szlovák) olyan, etimológiailag összetartozó vagy összekapcsolható szavakat is említ, amelyek 'haj', 'rost', 'szál', 'buga', 'kalász', 'erdő' vagy 'gyapjú' jelentésűek (i. m. 314). A német *Schur*-nak szintén vannak hasonlóan összefüggő jelentései: „1. (birka)nyírás; 2. (nyírott) gyapjú; 3. pázsit-, sövény- v. fanyírás; 4. kaszálás; 5. lekaszált fű, széna; 6. erdőirtás; 7. közséگی mező v. rét része, kaszáló; 9. pósztönyírás; 9. posztópihe v. -alja” (HALÁSZ, NémMagySz.).

Kódexeink említett *gyapjú* szava azonban mégsem a magyarban végbement jelentésbővüléssel magyarázható, hanem azzal, hogy az adott helyen a Vulgatában is a 'Wolle' jelentésű *vellus* szó áll. Jeromos a Zsoltárok könyvét először az Órigenész által összeállított Hexapla, hathasábos Biblia ötödik hasábjába, azaz a Septuaginta Órigenész által javított szövege alapján fordította le (Psalmi iuxta Septuaginta emendati), majd az eredeti héber szöveg alapján szintén készített egy fordítást (Psalmi iuxta Hebraicum translati). A Vulgatába az előbbi átültetés került be (vö. pl. VilirLex. Hexapla, Vulgata al.), a WEBER által szerkesztett kritikai Vulgata-kiadás azonban mindkét változatot közli (Biblia Sacra iuxta Vulgatum versionem. Recensuit ROBERTUS WEBER OSB. Tomus I. Zweite, verbesserte Aufl. Stuttgart, 1975.). Itt látható, hogy a vizsgált helyen Jeromos mindkét fordításában a *vellus* 'gyapjú' szót használta. (Psalmi iuxta LXX: „descendet sicut pluvia in *vellus* | et sicut stillicidia stillantia super terram”, Psalmi iuxta Hebr.: „descendet ut pluvia super *vellus* | ut stillae inrorantes terram”. Idézett kódexbeli fordításaink a Vulgatára mennek vissza, és

Káldi György katolikus bibliafordítása is: „Le-fzall mint az első a' *gyapjúba*: és mint a' földre chőpőgő chőppők”. (Ennek mai, nyelvében megújított és javított kiadásában — Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgata alapján. Bp., 2000. — azonban itt már a *rét* szó áll: „Úgy szálljon le, mint eső a *rétre*, | s mint ahogy az esőcsepp öntözi a földet”. A Neovulgata a Vulgátának az eredeti szentírási szövegek és a bibliakutatás újabb eredményei alapján javított szövege.) A Zsolt 72,6-ban más nemzeti nyelvű fordításokba szintén a Vulgátából került a 'vellus' jelentésű szó.

Témánkat tovább vizsgálándó, menjünk vissza a zsoltárhely eredeti héber szövegére, amely (átírva) a következő: *jéréd k^emátár 'al-géz kirbíbím zarzíf 'árec* 'Szálljon alá, mint eső a kaszálóra, | mint zápor áztassa meg a földet!' (vö. pl. Biblia Hebraica Stuttgartensia. Editio quarta emendata opera H. P. RÜGER. Stuttgart, 1990.). A tárgyalt helyen a *géz* szó áll, amely a *gázaz* 'lenyírni, (nyáját) megnyírni; haját a gyász jeleként lenyírni' igével függ össze, s az Ószövetségben négyszer fordul elő. A szakirodalom a szónak az 5Móz 18,4-ben és a Jób 31,20-ban lévő előfordulását a '(lenyírt) gyapjú, a juh lenyírása', a Zsolt 72,6-ban és az Ám 7,1-ben találhatót pedig a 'lekaszált fű, széna; kaszálás, rét' jelentés alá sorolja be (l. pl. WALTER GESENIUS, Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament, 17. Aufl. Berlin/Göttingen/Heidelberg, 1962. 135—6; WALTER BAUMGARTNER, Hebräisches und aramäisches Lexikon zum Alten Testament. Leiden, 1967. 178; FRANK-LOTHAR HOSSFELD — ERICH ZENGER, Psalmen 51—100. 2. Aufl. Freiburg/Basel/Wien, 2000. 304). A Zsolt 72,6-ban valóban ezzel az utóbbi jelentéssel számolhatunk, amit a szöveg strukturális, stilisztikai elemzése szintén megerősít. A héber költészetben, a zsoltároknak, mint ismeretes, általában minden költői sor két paralel félsorból áll, s a második jórészt az elsőben kifejezett gondolatot ismétli meg. A két félsorban gyakran még a szavak száma, az egyes mondatrészek sorrendje és a mondat szerkezet is azonos (l. pl. J. ALBERTO SOGGIN, Bevezetés az Ószövetségbe. Bp., 1999. 84—5). Ezeket a jellegzetességeket a 72. zsoltár 6. versén ugyancsak megfigyelhetjük, a költői sor itt is két párhuzamos félsorból épül fel: „Mint amikor eső hull a ... -re | és zápor áztatja a földet.”. Mindkét félsor utolsó szava egy helyhatározó, ami megjelöli, hogy az adott formájú csapadék hova hullik le. Mivel a második félsorban helyhatározóként a 'föld' jelentésű szó szerepel, az előző félsornak nyilván egy ezzel paralel szót kell hoznia. Ehhez pedig a *géz* szó két jelentése közül csak a második, a 'kaszáló, rét; levágott fű' jöhet számításba, és inkább az első két szóval adott megjelölés. Láttuk, így értette a szót több fentebb idézett fordítás is, s megemlítjük még, hogy Szenci Molnár Albert zsoltárparafrázisában itt szintén *az kaszált mezőre* áll, Kecskeméthy István nem rég kiadott bibliafordításában pedig ez a megfelelő mondat: „Úgy száll alá, mint eső a *kaszálásra*” (Biblia. Kecskeméthy István fordítása. Kolozsvár, 2002.).

Érdemes még a *géz* szó másik hasonló értelmű előfordulását is idézni. Ámósz könyve 7. része a próféta egy látomásával kezdődik: „Ezt mutatta nekem látomásban | az én Uram, az ÚR: | Íme, egy sáskarajt teremtett | a sarjufakadás kezdetén, | amikor már nőtt a sarjű | a királyi *kaszálás* után. || És amikor a föld egész növényzetét | meg akarták enni, ezt mondtam: | Ó, Uram, Uram! Bocsáss meg! | Mi lesz így Jákóbbal, | hiszen oly kicsiny? || Megbánta ezt az ÚR: | Nem történik meg! | — mondta az ÚR.”. Mint a csatlakozó kommentár írja: „Az első kaszálás után, amelyből a *király* részesedett, a fű ismét nő a második vágásra (*sarjű*); ez veszélyes időpont a sáskák támadása szempontjából. Ámósz közbenjár a népért, amely az éhség miatt túlságosan elgyengülne, és Isten nem viszi véghez a csapást” (új protestáns ford. Bp., 1996.). A király lovait illető első kaszálás után tehát fontos, hogy a sarjű megmaradjon, növekedhessen, ne pusztítsák el a sáskák, és nyilván az is, hogy esőt kapjon. A Zsolt 72,6-ban is a lekaszált rétnak, az újra növekedésnek indult sarjűnak igen kívánatos az eső, hasonlóan, mint a nép számára a király jó uralkodása vagy a várt megszabadító, a Messiás-király.

A Zsolt 72,6-ban az történt tehát, hogy a Jeromost és bibliafordításának, a Vulgátának a követőit minden bizonnyal a Septuaginta, az Ószövetség legkorábbi, a Kr. e. III—II. században keletkezett görög fordítása állította téves vágányra. Ez ugyanis a kérdéses szakaszt a következőképp fordítja: „καὶ καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον” (l. Septuaginta id est Vetus Testamentum graece

iuxta LXX interpretis editit ALFRED RAHLFS, Stuttgart, 1979.). Itt a *géz* szónak a görög *πόκος* főnév felel meg, aminek a jelentése „lenyírt gyapjú; (állat) bundája; gyapjúcsumó” (I. GYÖRKÖSY — KAPITÁNYFY — TEGYEY, Ógörög—magyar szótár. Bp., 1990.). A görög fordítás értelme ezek szerint a következő: „És leszáll, mint harmat a lenyírt gyapjúra...”. A bibliai héberben kettős jelentésű szót a görög fordítás tehát egy olyanra cserélte fel, amiből eltűnt az egyik, az adott bibliai hely eredeti értelmének megfelelő jelentés, s csak a második, a kontextusba — első ránézésre — egyáltalán nem vagy csak alig illeszkedő jelentés maradt meg.

Tegyük fel még a kérdést: vajon mi vezérelhette a görög fordítás készítőit a *πόκος* szó választásában? Ez annál inkább indokolt, mivel a héber *géz* fordítására a Septuaginta sehol másutt nem használja ezt a főnevet! Ezzel kapcsolatban hipotézisként az alább kifejtett elgondolást lehet föltenni: A *πόκος* szó a Septuagintában összesen kilencszer fordul elő, s e kilencből hétszer (!) a Bír 6,37—40-ben szerepel (I. EDWIN HATCH and HENRY A. REDPATH, A Concordance to the Septuagint and the other Greek Versions of the Old Testament, Vol. II., Graz-Austria, 1954. 1170). Ezen a helyen arról olvasunk, hogy az Izráel megszabadítására kijelölt Gedeon Istentől jelet kér, meg akar győződni az elhivatásáról. Először azt kéri, hogy a szérűre kitett gyapjufűrt (*πόκος*) éjjel teljen meg harmattal, miközben körülötte a föld maradjon száraz, majd másnap ennek az ellenkezőjét kívánja: a gyapjufűrt maradjon száraz, és a föld legyen körülötte reggelre harmatos. Isten megadja a kért jeleket, így Gedeon vállalja küldetését, és a reménytelennek tűnő helyzetben is felszabadítja országát az idegen megszállás alól. E bibliai szakasz és a Zsolt 72,6 közötti párhuzamot tovább erősíti, hogy a gyapjúval kapcsolatban mindkét helyen csapadékról (eső, harmat) olvasunk, illetve a Zsolt 72,6-ban a *πόκος* paraleljeként szereplő *ἐπὶ τὴν γῆν* 'a földre' szerkezet — különböző bővítményekkel — a Bír 6,36—40-ben háromszor is szerepel. Mire gondolhatott tehát itt a Septuaginta fordítója? A gyapjú és a föld jelentésű szavak, valamint a csapadék szövegbeli szereplése alapján föltehetőleg Gedeon történetére, a harmat áztatta gyapjúra asszociálhatott, és a 72. zsoltárnak módhatározóként álló 6. versét a Gedeon idejében megtapasztalt szabadtásra vonatkoztatta. A 72. zsoltárnak egy olyan recenziójáról lehet itt szó, amely a Septuaginta keletkezésének idejében az utolsó időkre vonatkoztatott király-zsoltár messiás-király alakját igyekszik a jólét és áldás forrásán túl katonai felszabadítóként is megjeleníteni. A kontextus ezt a fajta értelmezést és görög fordítást legalábbis elviseli.

Bár a 'gyapjú' és a 'rét, (lekaszált) fű, sarjű' (stb.) jelentéseknek a magyarban és más nyelvekben meglévő kapcsolatára a bibliai héber nem hatott, a Zsolt 72,6 korábbi fordításaiban mutatkozó látszólagos összefüggés pedig lényegében fordítási hibára megy vissza, a héber *géz* az említett szemantikai vonatkozásban is számon tartandó: további adat az említett jelentésfejlődésekhez.

Még röviden azt is megjegyezzük, hogy a népnyelvben több helyen a kaszáló levágásra szánt vagy levágott fűvét, illetve az erdő kivágásra alkalmas vagy arra szánt fáját a kaszáló szőrénnek, illetve az erdő szőrénnek is nevezzük: *kaszáló szőre* (Körösfő); „a *kaszáló szőrit* aggya el” (Magyarmacskás; MÁRTON GYULA gyűjtéséből közli MIKESY i. m. 314); „*Ször, p.o. az eklézsia eladta az erdeje szőrit, azaz fáját*” (a Közép-Szamos vidéke, I. LÖRINCZ: Nyr. 1872: 383); „*Eladta az erdő szőrét*” (Désakna; I. SZABÓ T. i. m. 299). A *szőr* és a *gyapjú* összefüggésére pedig vesd össze még például az *aranyszőrű bárány* szerkezetet. Minderről bővebben és irodalommal lásd MIKESY i. m.; SZABÓ T. i. m.; TESZ. Ezekhez az ugyancsak külső hasonlóságon alapuló névátvitelekhez a MIKESY hozta idegen nyelvi párhuzamok mellé a héberből szintén szolgálhatunk adattal. A bibliai héberben a *Szé'ír* mint földrajzi név leggyakrabban az edomita hegyvidéket jelöli, amely a Holt-tenger déli csüskétől húzódik egészen az Akabai-öböl, lásd 1Móz 14,6; 32,4; 33,24; 33,16; 5Móz 2,4—8; 2,12; Bír 5,4; 2Krón 20,10; Ézs 21,11; Ez 25,15. A Józ 15,10-ben ugyanezt a nevet viseli egy hegyvonulat Júda törzsének északi határánál is (vö. Keresztyén bibliai lexikon. II. Szerk. BARTHA TIBOR. Bp., 1995. 519). A szó etimológiailag a *szé'ár* 'szőr, szörzet; haj, hajzat' szóból vezethető le; amely a rokon sémi nyelvekben is előfordul; ezekben hol hajat, szőrt (arab, asszír, etióp), hol fűvet, lágyszárú növényt (etióp) vagy éppen bozótot (egyiptomi) jelent. A szó jelentése a bibliai héberben 'benőtt terület', illetve 'bozóttal, erdővel borított vidék' (I. GESENIUS i. m.

789—90; Bibliai lexikon. Szerk. HERBERT HAAG. Bp., 1989. 1652.). Mindehhez magyar párhumként lásd még például *bozotos* ~ *bozontos* (haj); *sűrű* (haj) és *sűrű* 'sűrű erdő, bozót, erdő mélye' (ÉKsz.); *lombos* ~ *lompos* (vö. MIKESY i. m. 314—5; TESz.). A juh gyapjával borított bőre, egy erős szőrű állat, valamint a rét vagy az erdő között talán akkor legnyilvánvalóbb a hasonlóság, ha egy fűvel vagy bozóttal, fával, borított területet, domb- vagy hegyoldalt messziről nézünk.

A. MOLNÁR FERENC — KUSTÁR ZOLTÁN